

התתכן "יבשת רווחה" אירופית פוסט-לאומית?

כיצד אפשר לדבר על "מדינת רווחה" באירופה כשמנגנוני האיחוד האירופי הם הסמן הניאו-ליברלי של המערכת ומשאירים את עול מדינות הרווחה על השלטונות הלאומיים? והאם אירופה תוכל להיות "יבשת רווחה" למול חוסר ההזדהות והסולידריות של בני הלאומים השונים בתוכה?

היא העובדה כי על-אף שפתם המתקתה של מומחי הכלכלה, לא ניתן לנתק בצורה אנליטית את התחום הכלכלי מהתחומים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים. השנייה היא המשבר הכלכלי שפקד את העולם, שבעקבותיו התעוררו שאלות קשות בכל הנוגע למדינות חזקות הסוחבות על גבן מדינות חלשות, כשיחידת המדידה הלאומית חוזרת למרכז הבמה.

הלאומיות מציצה מאחורי המסך האירופי

רבות דובר מצד השמאל הכלכלי בגנות תהליכי גלובליזציה ואיחוד תרבותי כפוי שעוטפים את העולם של המאה העשרים ואחת. הסיבה העיקרית לגינוי היא שמדיניות סוציאלית אמיתית מסוגלת להתפתח ולשגשג כמעט רק ביחידות מדיניות קטנות יחסית, יחידות אוטונומיות שבהן שכר עובדים ומנהלים גלוי בפני כל, והמרחקים הגיאוגרפיים והתרבותיים אינם יכולים לטשטש חוסר איוון במערך הכלכלי-חברתי. לא בכדי חוברו שתי מילים אלה לכדי מונח אחד: המישור הכלכלי מוכרח להתחבר למישור החברתי על מנת להיות צודק - חברה בעלת ערכות הדדית היא חברה המושתתת על מערכת כלכלית הדדית, וכזאת יכולה להיווצר רק ביחידה מדינית קטנה דיה. האיחוד התרבותי-גלובליסטי ששוטף את העולם הופך את הידיים העובדות,

שבע המדינות הנוספות באיחוד שאינן חברות בגוש האירו ממתינות לקבלתן לגוש, ומשחררות את השוק שלהן ללא רסן על מנת לעמוד בתנאים הכלכליים של האיחוד

צילום: juanpol - www.juanpol.com

האם אנו חיים בעולם שלאחר עידן הלאומיות? ובכן, ישנם כלכלנים מסוימים שתשובתם תהיה חיובית. בכל הנוגע לנושאים כלכליים, האינטגרציה האירופית הצליחה מעל ומעבר למצופה. האיחוד האירופי, שנולד במקור כרעיון כלכלי אך כוון לייצר שקט מדיני, צמח לכדי אזור סחר חופשי משגשג ומצליח. שיתוף הפעולה הכלכלי בין מדינות היבשת הביא, לפחות עד 2008, לשגשוג שלא ידעה אירופה מתחילת המאה. קהיליית הפחם והפלדה שנוולדה בשנת 1951, באה להסדיר נושאים כלכליים בצורה של שיתוף פעולה על מנת להימנע בכל מחיר ממלחמה נוספת, דוגמת המלחמות הקשות של החצי הראשון של המאה העשרים. אירופה, בתור איחוד, מהווה את הכלכלה הגדולה בעולם, עם תוצר מקומי גולמי של יותר מ-12 טריליון אירו. השוק האירופי הוא שוק יחיד, וככזה הוא עומד איתן מול תנועות כלכליות שבע עשרה מתוך עשרים ושבע המדינות החברות באיחוד עושות שימוש במטבע אחיד - מטבע האירו שנכנס לשימוש בשנת 1999 - והן מהוות את גוש האירו. עד כאן נדמה כי הפרויקט השאפתני של ז'אן מונה רובר שומאן הוא הצלחה מסחררת בתחום הכלכלי, דבר שיתכן, ואף סביר, שיסחף אחריו את התחומים האחרים לתוך אחדות אירופית יציבה - ארצות הברית של אירופה.

התיאור האידילי הזה של האיחוד מתערער אל מול שתי עובדות עיקריות: הראשונה

כמערכת דמוקרטית מייצגת. החולשה אינה במוסדות, אלא בשיטה. איחוד כלכלי אירופי - שממילא מוליד סולידריות פוליטית ומוסדות פוליטיים דמוקרטיים, מהווה ניגוד גמור לכל חשיבה סוציאל-דמוקרטית עכשווית. כאשר מדברים בשבחי הדרך הסוציאל-דמוקרטית, נוהגים לתת משקל גדול לחלק הסוציאלי, ולדלג בקלילות מעל לחלק הדמוקרטי. אין כוונתי לרמוז לכך שהשיטה אינה דמוקרטית - ההיפך הוא הנכון: השמאל האירופי, שרובו ככולו מיוצג בדמות מפלגות סוציאל-דמוקרטיות, תופש את הדרך הדמוקרטית כדבר כה טבעי, עד שאינו מרבה לעסוק במשמעויותיה. דמוקרטיה היא שיטה שמטבעה יוצרת זהות לאומית הגמונית, ומבליטה אלמנטים המייצגים קבוצה דומיננטית באוכלוסייה. זה אינו דבר רע - כל עוד הוא בא עם החצי השני של התפיסה הדמוקרטית, לפיו יש לתת משקל לרצונות ולתביעות המיעוט, ולעגן את זכויותיו בחוק. אלא שמעל ראשם של אזרחי אירופה מתרחש ניסוי באינטגרציה אינטנסיבית - שנראה כנוגד תהליכי רווחה סוציאל-דמוקרטיים.

תנאי שני לקיומו של מודל סוציאל-דמוקרטי הוא קיומו של מערך רווחה אקטיבי ואפקטיבי, כזה שכל אזרח במדינה יכול להישען עליו בשעת דוחק, ולתרום לו בזמנים טובים. האיחוד לא מספק רשת ביטחון רפואית, חינוכית או כלכלית. במקום זאת, הוא מהווה את הסמן הניאו-ליברלי במערכת, זה שפתח את השווקים לתחרות ואפשר תנועה אינטנסיבית של סחורות וכוח עבודה בתוך אירופה ואל מחוץ לה. את מערכת הרווחה האירופית המפורסמת נושאים על גבם השלטונות הלאומיים בכל מדינה ומדינה, ומציעים שירותי רווחה בעצמם שאיכותם, באופן טבעי, משתנה ממדינה למדינה. כך למשל שומרת הולנד על איוון כלכלי ורשת ביטחון חברתית, בעוד פורטוגל נאבקת על קיומה כמדינה ריבונית ומיישמת. ///

ואירלנד חוו מפלה קשה במצבן הכלכלי. כיוון שכולן חברות באיחוד האירופי ומהוות חלק מגוש האירו מפלתן שאבה לתוכה סיוע כלכלי מסיבי מצד האיחוד, סיוע שבא למנוע תגובת דומינו. הגרמנים, שכלכלתם היא החזקה באיחוד ושרבים מכספי הסיוע הגיעו מכספי המיסים שלהם, זעמו על היוונים ונזפו בהם על חוסר-אחריותם מעל גבי העיתונים. המשבר עורר את השאלה הקשה שכרוכה בקשירת גורל כלכלי בין מדינות בעלות תרבות שונה, מדיניות חברתית שונה והתנהגות פוליטית שונה.

יבשת רווחה

האם תוכל לקום "יבשת רווחה אירופית" שתגשר על הפערים הלאומיים הללו? **תנאי ראשון** להצלחת מודל סוציאל דמוקרטי ברמת מדינה או רמת יבשת הוא מנגנון דמוקרטי אמיתי. האיחוד האירופי לא עומד בתנאי זה בתור קונפדרציה. לראיה, רק 43% מתושבי אירופה הטריחו עצמם לקלפיות בבחירות האחרונות לפרלמנט האירופי בשנת 2009 (הפרלמנט הוא גם המוסד היחיד שנבחר על-ידי הציבור הרחב במערכת הפוליטית של האיחוד, בעוד מוסדות כמו הנציבות, הבנק והמועצה האירופית אינם נבחרים בבחירות כלליות).

אסור לטעות - הנתון הזה אינו מצביע על חולשתם של מוסדות האיחוד, אלא על חוזקם. **האזרח האירופי, שמרגיש כיצד מוסדות האיחוד נהיים רלוונטיים יותר ויותר לגבי חייו הפרטיים וסולד מכך - מצביע ברגליים ו"מחרים" את הבחירות.** אפשר להיות סמוכים ובטוחים שבמערכת הבחירות של 2014, לאחר שהתבהרו השלכותיו של המשבר על אזרחי גרמניה וצרפת, נתוני ההצבעה יהיו נמוכים יותר, או שנצפה בהתחזקות פלגים אירו-סקפטיים בפרלמנט האירופי. כאשר פחות מחצי מבעלי זכות ההצבעה מממשים זכות, קשה לזהות את המערכת האירופית

יחד עם הזהות התרבותית והלאומית למטבע עובר לסוחר. כיצד משליך הדבר על אירופה בעידן של משבר כלכלי? כאשר אנו מפסיקים להתייחס לאירופה כאל יחידה אחת, כפי שנוהגים מרבית הכלכלנים, אנו יכולים לראות כיצד המטענים התרבותיים והחברתיים צצים מעבר למסך הכלכלה החסונה: רמת האבטלה באירופה גבוהה מזו של ארצות-הברית, ופוגעת קשה יותר במדינות החלשות יותר, שאינן זוכות לטעום מפירות הכלכלה האירופית. מרבית תושבי אירופה לא חשים כיצד החוזק הכלכלי משפיע עליהם באופן ישיר. זאת ועוד, האיחוד הפוליטי חולף מעל לראשם של רוב מוחלט של תושבי היבשת: בתוצאות סקר שנערך בשנת 2009 בקרב תושבי אירופה שנשאלו לגבי ההגדרה העצמית שלהם יותר מ-87 אחוזים מהמשיבים הגדירו עצמם בראש ובראשונה על-פי הזהות הלאומית שלהם, ורק אחר-כך, אם בכלל, כאירופים. אלו עניינים של זהות לאומית, אבל אין טוב מהם על מנת להצביע על חולשת האיחוד הפוליטי באירופה. דוגמה נוספת למציאות לאומית באירופה, הפעם מהתחום המוניטרי, הן שבדיה ודנמרק, מדינות שנמנעות (יחד עם בריטניה) מהצטרפות לגוש האירו, ועושות שימוש במטבע מקומי. מדינות אלה עברו את המשבר הכלכלי בקלות יחסית והן שומרות על ערכים בולטים של מדינת רווחה אוטונומית, המעודדת פלורליזם ונאמנות חברתית. בניגוד להן, שבע המדינות הנוספות באיחוד שאינן חברות בגוש האירו ממתונות לקבלתן לגוש ומשחררות את השוק שלהן ללא רסן על מנת לעמוד בתנאים הכלכליים של האיחוד.

שבדיה, דנמרק וגם פינלנד הן מדינות חזקות כלכלית ובעלות מדינת רווחה מפותחת, אך לא כך שאר אירופה, בטח שלא שולי היבשת. המשבר שפקד את כלכלות העולם כולו לפני כארבע שנים היה המשבר הכלכלי הקשה ביותר מזה כמעט מאה. גם המשבר פילח את אירופה על בסיס לאומי, ובאופן טבעי, השווקים החלשים יותר ספגו את המכה הקשה ביותר, וכך מדינות כגון יוון, פורטוגל

את מערכת הרווחה האירופית המפורסמת נושאים על גבם השלטונות המקומיים בכל מדינה ומדינה, ומציעים שירותי רווחה בעצמם שאיכותם, באופן טבעי, משתנה ממדינה למדינה

דניאל איסלר הוא סטודנט בשנתו האחרונה במחלקה לפוליטיקה וממשל באוניברסיטת בן-גוריון ופעיל פוליטי מטעם "השדולה הפלורליסטית" במפלגת העבודה ///
 דוא"ל: danielisler1@gmail.com